

Acta Medicinae et Sociologica (2022)
Vol. 13. No. 35. (145-164)

UNIVERSITY OF
DEBRECEN
FACULTY OF
HEALTH SCIENCES

NYÍREGYHÁZA

doi:

<https://doi.org/10.19055/ams.2022.11/29/8>

A szubjektív jóllét és az adaptív-konvergens, illetve exaptív-divergens gondolkodás közötti kapcsolat a koronavírus-járvány idején

Miskolczi Bernadett¹, Zenovitz Lili², Kollár Dávid³, Kollár József⁴

¹ MA – hallgató, Central European University, Ausztria, Bécs, Quellenstraße 51, 1100, ORCID: 0000-0002-6617-8405

² Kutató, Századvég Alapítvány, Budapest, Hidegkuti Nándor u. 8-10, 1037, ORCID: 0000-0001-5484-2527

³ Kutató, Pécsi Tudományegyetem – Alkalmazott Ontológiai kutatócsoport, Szekszárd, Rákóczi u. 1, 7100, ORCID: 0000-0002-5146-2753

⁴ Kutató, Pécsi Tudományegyetem – Alkalmazott Ontológiai kutatócsoport, Szekszárd, Rákóczi u. 1, 7100, ORCID: 0000-0002-7508-0688

INFO

ABSTRACT

Kollár Dávid
kollaardavid@gmail.com

Keywords

Subjective well-being
adaptation
exaptation
convergent thinking
divergent thinking
coronavirus pandemic

Abstract

The relationship between well-being and adaptive-convergent and exaptive-divergent thinking during the coronavirus pandemic: In our paper we investigate whether there is a relationship between well-being and adaptive-convergent and exaptive-divergent thinking. In other words, the central question of our paper is to what extent different coping strategies, borrowed from evolutionary biology, influence the level of subjective well-being during the coronavirus pandemic. For the empirical examination of our question, we used a data collection of 1,000 people, representing the Hungarian population over 18 years of age. To examine the relationships between the factors under investigation, we built four regression models. Our results show that well-being is enhanced by both adaptive-convergent (logical, systematic) and exaptive-divergent (creative, innovative) thinking. This relationship is valid even when the effects of the coronavirus epidemic on well-being are excluded, and divergent thinking also helps to make people less affected by the pandemic.

Kulcsszavak

Szubjektív jóllét
adaptáció
exaptáció

Absztrakt

Tanulmányunkban azt vizsgáljuk, hogy megfigyelhető-e kapcsolat a jóllét, és az adaptív-konvergens illetve exaptív-divergens gondolkodás között. Vagyis írásunk központi kérdése, hogy az eltérő – evolúcióbiológiából kölcsönzött –

konvergens gondolkodás divergens gondolkodás koronavírusjárvány	optimalizációs stratégiák milyen mértékben befolyásolják a szubjektív jóllét szintjét a koronavírusjárvány időszaka alatt. Kérdésünk empirikus vizsgálatához egy 1000 fős – a 18 év feletti magyar lakosságot reprezentáló – adatfelvételt használtunk fel. A vizsgált tényezők közötti összefüggések vizsgálatához pedig négy regressziós modellt építettünk fel. Eredményeink azt mutatják, hogy a jóllétet egyaránt növeli az adaptív-konvergens (logikus, szisztematikus) és az exaptív-divergens (kreatív, innovatív) gondolkodás. Ez az összefüggés pedig még a koronavírus járvány jóllétre gyakorolt hatásainak kiszűrése esetén is fennáll, sőt a divergens gondolkodás segít abban is, hogy valakit kevésbé viseljen meg a járvány.
---	---

Bevezetés

Jelenkorunkban egyre hangsúlyosabbá válik az az igény, hogy a társadalmak fejlettségét és az egyének sikerességét ne pusztán különböző gazdasági mutatókon keresztül ragadjuk meg, hanem az emberek életminőségét, jóllétét állítsuk a fókuszba (vö.: Stiglitz, Sen és Fitoussi 2009, Anand 2016).

A jóllét szótári meghatározása a következő: „kellemes, egészséges vagy boldog állapotban lenni” (Oxford 2016). A jólléttel leggyakrabban összekapcsolt fogalmak közé tartozik a boldogság, az elégedettség, az egészség, a fizikai és az anyagi biztonság, az élhetőség és az önmegvalósítás (vö. Anand 2016, Pinto és mtsai 2017).

Ezek a fogalmak azt sugallják, hogy a jóllét az objektív és szubjektív tényezőkben egyaránt megtestesül (Sen 1987). Ezzel konzisztens módon a jóllét fogalmát definiáló művek jellemzően elkülönítik az objektív és szubjektív dimenzióit.

Objektív megközelítése azon a premisszán alapul, hogy minden társadalomban vannak közös szükségletek. Ezzel összhangban a jóllét objektív dimenzióit jellemzően különböző társadalmi szinteken megragadható indikátorokon keresztül konceptualizálják. Közülük egy, például az egyének anyagi lehetősége. Ebben az esetben nem, vagy nemcsak az országok makrogazdasági teljesítménye a lényeges szempont, hanem a humán ágensek, családok megfelelő életszínvonala, vagyis a lakosság bérszintje, amely lehetővé teszi, hogy megvásárolják a számukra fontos árukat, szolgáltatásokat. (Goldsmith 1996). A jóllét egy másik lehetséges objektív indikátora magában foglalja az egyenlőtlenség, valamint az intra- és az intergenerációs társadalmi mobilitás mértékét is, amely megmutatja, hogy a különböző rétegek között mekkora különbségek állnak fenn, és ezek mennyire hidalhatók át egyéni

erőfeszítések révén. (Corak 2013, Chan 2018). A korrupció és az intézményekbe vetett bizalom szintén tekinthető a jóllét objektív indikátorának, mivel implicit módon azt mutatják meg, hogy az emberek mennyire érzik úgy, hogy az intézményi környezet az érdekeiket szolgálja, kielégíti szükségleteiket és megalapozza a biztonságukat. (Kroll 2008, Glatz és Eder 2020). Végül a jóllét objektív mutatójának tekinthető a közbiztonság, valamint az egészségben töltött évek száma is.

A jóllét objektív megközelítésével ellentétben a szubjektív tényezőket hangsúlyozók azt az előfeltevést fogadják el, hogy a jóllét az egyéni vágyak és értékek eredménye. Ezen felfogás szerint az emberek hiedelmei és vágyai jelentősen eltérhetnek. Vannak olyanok, akik élvezik, ha az erdőben kirándulnak, mások viszont sokkal jobban érzik magukat, ha új cipőt vásárolnak. (McGregor és Goldsmith 1998). Ezért a jóllét terminust a jelenlegi szakirodalom leggyakrabban a boldogság, az elégedettség és az önmegvalósítás fogalmaihoz köti, elfogadva a jelenség szubjektív jellegét (Welzel és Inglehart 2010, Ruzevicius 2014).

Ebben a kontextusban a jóllét tehát egyrészt az egyénnek az életről alkotott szubjektív ítéletéből fakad, másrészt abból, hogy mennyire érzi magát képesnek arra, hogy értékválasztásai révén elérje azt, amit szeretne (Kollár J és Kollár D. 2022). Ebben a kontextusban tehát a jóllét egyrészt a szubjektív boldogság és elégedettség érzését jelenti, másrészt azokat a lehetőségeket, amelyeken keresztül az emberek elérhetik a vágyott létmódjukat. Az eddig kifejtetteket jól szintetizálja Welzel és Inglehart (2010) megközelítése, akik egy evolúciós modell révén próbálják megragadni a jóllét fogalmát. Megközelítésük szerint különböző környezeti és strukturális tényezők határozzák meg, hogy milyen „dolgozók” lehetnek értékesek az adott körülmények között. Más szavakkal, az emberek azokat a „dolgozókat” fogják nagyra értékelni, amelyeknek birtoklása a legnagyobb materiális vagy immateriális haszonnal jár a számukra. Az értékek ezután bizonyos maximalizálási stratégiákat rögzítenek, amelyek a különböző életmódok, életvitel, célok és eszközök között súlyoznak. Amennyiben ezek a stratégiák – meghatározott célok – megvalósulnak, akkor az az embereket elégedettséggel tölti el. (Welzel és Inglehart 2010; Kollár D. 2020).

Az értékeink által orientált maximalizálási vagy optimalizációs stratégiáknak két bevált módja az adaptáció és az exaptáció, előbbi egy adott problémára keres új megoldásokat, utóbbi egy adott megoldáshoz keres új problémákat (Winters, 2019). Az adaptáció esetén a populáció a lehetséges megoldások

közül fokozatosan szelektálva kerül közelebb az optimális megoldáshoz. Az exaptáció során egy adott funkcionális szerepre adaptált tulajdonsághoz új funkciót rendelnek. Az adaptív hozzáállás révén a már meglévő technológiákat finomítják adott funkcionális cél elérése érdekében. Az exaptív gondolkodás esetén a már meglévő technológiákat használják új módon új funkcionális célokhoz.

A kulturális adaptáció jellegzetes formája a konvergens, míg a kulturális exaptációé a divergens gondolkodás. A konvergens gondolkodás egy világosan megragadható probléma egyetlen, kielégítő megoldására irányuló folyamat. A divergens gondolkodás során nem világos a probléma, és vagy egyáltalán nincs, vagy pedig több jó megoldása is van. A konvergens gondolkodás az intelligenciával, a divergens a kreativitással kapcsolható össze. Előbbi paradigmatisztikus fajtája a hatékony problémamegoldás, utóbbié a már meglévő dolgok szokatlan felhasználása, új összefüggésekbe helyezése. Előbbit az intelligencia-teszt révén, utóbbit egyebek mellett, a szokatlan használat teszt segítségével mérik. A szokatlan használat teszt előfeltételezi, hogy a divergens gondolkodás exaptáció (Guilford 1950, 1967). A konvergens-divergens megkülönböztetéssel szemben azért célszerű az adaptív-exaptív megkülönböztetést használni, mert utóbbi a kulturális evolúció, illetve a kreatív gazdaság átfogó, nagy magyarázó erővel bíró fogalmi keretébe illeszkedik, a kulturális evolúció optimalizációs stratégiáinak két jellegzetes formájaként.

A konvergenciára épülő adaptív gondolkodás azért vezet jólléthez, mert a világos alternatívák közötti döntés, az elvégzendő feladatok listája, vagy az egyértelmű célokat megfogalmazó, az elérhető legjobb megoldásra irányuló tervek leszűkítik a lehetséges jövőscenáriókat, és lehetővé teszik, a szűkös erőforrások (idő, figyelem, azaz a korlátozott racionalitás) optimális felhasználását a világ komplexitásának időleges kizárása révén (Kollár D. és Kollár J. 2020).

A divergenciára épülő exaptív gondolkodás pedig azért vezet jólléthez, mert meglévő dolgok, technológiák, eljárások, fogalmak új felhasználása lehetővé teszi, hogy visszahátrálhassunk az adaptív gondolkodásnak a világ változása miatt olykor maladaptív vá váló zsákutcáiból. Az exaptív gondolkodás során a már meglévő megoldásainkkal új problémák után kutatunk, ez az innovatív újrafelhasználás — az osztrák származású amerikai közgazdász, Joseph Schumpeter kifejezésével — a kreatív destrukció világa. Az exaptív problémamegoldás jellegzetes módja az, amikor a régi szavainkat új trükkökre

tanítjuk, ami lehetővé teszi, hogy kitörjünk az olykor optimalizációs csapdákhoz (Winters 2019) vezető fogalmi börtöneinkből a szavak metaforikus használata révén (Kollár J. és Kollár D. 2022.).

Mindezzel összhangban, tanulmányunkban azt vizsgáljuk meg, hogy empirikusan is megfigyelhető-e kapcsolat a jóllét és az adaptív-konvergens illetve exaptív-divergens gondolkodás között.

Anyag és módszer

Jelen tanulmány alapját a Századvég Alapítvány által 2020 december 1. és 17-e között végzett 1000 fős – a 18 év feletti magyar lakosságot reprezentáló – adatfelvétel jelenti. A minta kialakítását számítógéppel támogatott telefonos adatfelvételi módszerrel (CATI) végezték el. A mintavételből fakadó torzulásokat iteratív súlyozással korrigáltuk a Központi Statisztikai Hivatal 2016-os mikrocenzusa által felvett demográfiai arányoknak megfelelően. A vonatkozó adatfelvétel nem, korcsoport, településtípus és iskolai végzettség mentén reprezentálja a felnőtt magyar lakosságot¹.

Függő változó

A jóllét méréshez a WHOQOL-BREF kérdőívének egy rövidített és kiegészített változatát használtuk fel. A kérdéssor eredetileg 26 itemből áll, amelyek négy dimenzióba sorolhatók: 1. Fizikai egészség, 2. Pszichológia jóllét, 3. Társas kapcsolatok, és 4. Környezet. A kurrens kutatások viszont azt mutatják, hogy a négy faktoros megoldás mellett jól használható – sőt egyes szerzők (Nørholm és Bech 2001, Wang és mtsai 2006, Najafi és mtsai 2013) szerint még jobban – az egyetlen faktoros megoldás is. Ezzel összhangban kutatásunkban egyetlen faktort hoztunk létre, amelyhez a WHOQOL-BREF kérdőív kérdései közül nyolcat használtunk fel². Ezek közül négy vonatkozott a Fizikai egészségre, kettő a Pszichológiai jóllétre, egy – egy pedig a Társadalmi kapcsolatokra és a Környezetre. Mindezek mellett négy további kérdést is felhasználtunk. Ezek közül három az Oxford Happiness kérdőívből³ származik, egy pedig a European Value Study nemzetközi összehasonlító

¹ A minta jellemzőihez lásd a 1. függelék.

² Válaszlehetőségek: 1. Egyáltalán nem, 2. Kis mértékben, 3. Mérsékelten, 4. Nagy mértékben, 5. Teljes mértékben.

³ http://www.blake-group.com/sites/default/files/assessments/Oxford_Happiness_Questionnaire.pdf

kutatásból. Ezek közül egy az étellel való általános⁴, egy másik pedig az aktuális elégedettséget⁵ méri. A harmadik kérdés a jóllét külső megnyilvánulására (nevetés) vonatkozik, a negyedik pedig – éppen ellenkezőleg – arra, hogy milyen gyakran érzi magát levertnek a válaszadó⁶.

1. táblázat: Jóllét méréséhez felhasznált állítások

Dimenzió	Állítás
Pszichológiai	Kérem értékelje, hogy manapság mennyire igazak Önre az alábbiak! Elégedett vagyok az életemmel
Pszichológiai	Kérem értékelje, hogy manapság mennyire igazak Önre az alábbiak! Levertnek érzem magam
Pszichológiai	(R)Kérem értékelje, hogy manapság mennyire igazak Önre az alábbiak! Nagyon eltér egymástól, amit csinálni szeretnék, és amit lehetőségem van megtenni
Pszichológiai*	Mindent összevetve mennyire elégedett az életével manapság?
Fizikai egészség	Mennyire elégedett az egészségi állapotával?
Pszichológiai	Mennyire érzi értelmese az életét?
Környezet	Mennyire érzi magát biztonságban a mindennapok során?
Fizikai egészség	Van elegendő energiája a mindennapokhoz?
Társas kapcsolatok	Mennyire elégedett a személyes kapcsolataival?
Pszichológiai	Mennyire képes koncentrálni?
Fizikai egészség	Mennyire elégedett az alvásával?
Fizikai egészség	Milyen gyakran vannak negatív érzései, például kétségbeesés, szorongás, depresszió?

Forrás: Saját szerkesztés

A felhasznált 11 itemes kérdőív tételhomogenitása magas, a Chronbach-alfa értéke 0,853. Az egy fő komponenses megoldás esetén a tételek faktorsúlya minden esetben meghaladta a 0,58-at a magyarázott variancia pedig 44,2%. Vagyis a felhasznált itemek alkalmasnak tűnnek az általános jóllét empirikus megragadására.

⁴ Válaszlehetőségek: 1.Egyáltalán nem, 2.Inkább nem, 3.Inkább igen, 4.Teljes mértékben.

⁵ Válaszlehetőségek: 0. Rendkívül elégedettelen – 10. Teljesen elégedett

⁶ Válaszlehetőségek mindkét esetben: 1.Egyáltalán nem, 2.Inkább nem, 3.Inkább igen, 4.Teljes mértékben.

Magyarázó változók

Adaptív-konvergens és Exaptív-divergens hozzáállások

Az adaptív-konvergens és az exaptív-divergens hozzáállások méréséhez három-három itemet hoztunk létre, amelyeket a kitöltőknek egy ötfokú likert skálán kellett értékelniük. A kérdések kialakítása során nagyban támaszkodtunk Soroa és mtsai (2015) tanulmányára.

2. táblázat: Adaptív és exaptív tervezői hozzáállások

Exaptív hozzáállás	Adaptív hozzáállás
Szeretem megtalálni a kapcsolatot egymástól független ötletek, gondolatok között.	Döntéseimet megelőzően igyekszem minden előnyt és hátrányt mérlegelni.
Szeretek új megvilágításban látni régi dolgokat.	Szeretem, ha egy tevékenység során az egyik lépés logikusan követi a másikat.
Fontos számomra, hogy eredeti módon oldjam meg a problémákat	Szeretem a pontosan meghatározott feladatokat, és az egyértelmű célokat.

Forrás: Saját szerkesztés

A kialakított skálák megbízhatóságának és érvényességének vizsgálatát két lépésben végeztük el. Első lépésben a skálák megbízhatóságát Cronbach's Alpha és főkomponens elemzés révén vizsgáltuk meg. A megbízhatóság analízis eredményei szerint az egyes skálák elfogadható belső konzisztenciát mutatnak. Az adaptív-konvergens skála esetén a Cronbach's Alpha mutató értéke $\alpha = 0,65$, az exaptív-divergens skála esetén pedig $\alpha = 0,63$.

A főkomponens elemzés révén létrehozott kétfaktoros megoldás megerősíti megbízhatóság elemzés eredményeit. A KMO mutató értéke 0,774, a két főkomponens révén megőrzött variancia pedig közel 60% (59,5%).

A kidolgozott skálák megbízhatóságának vizsgálatát követően az állítások fogalmi érvényességét egy kis mintás⁷ (n=50) online kérdőív révén vizsgáltuk meg. A résztvevők a SurveyGizmo felületén adhatták meg válaszaikat. Az online kérdőíveket közösségi oldalak hírfolyamain és csoportjaiban osztottuk meg. A vizsgálat célcsoportja a felnőtt korosztály volt. Az elsődleges kérdés ebben az esetben az volt, hogy megfigyelhető-e kapcsolat az önkitöltős survey itemek és a konvergens, illetve divergens gondolkodást mérő bevett pszichológiai tesztek között.

⁷ Az alacsony elemszámú minták használata bevett gyakorlat a pszichológia kutatás esetén. Mindezek ellenére érdemes az eredményeket kisebb fenntartásokkal kezelni.

Az *adaptív-konvergens hozzáállást* a *távoli asszociáció teszt* révén mértük. Ebben a feladatban a résztvevőknek egy olyan szót kell találniuk, amely összeköti a három előre megadott szót. Például a film, hulló és fény szavak esetén a csillag a helyes megfejtés. A feladat során a résztvevőknek 5 különböző nehézségű tételt adtunk. A tételek listája a függelékben található meg. Bár a tesztet eredetileg a divergens gondolkodás mérésére használták (Mednick és Mednick 1967) a kurrens kutatások azt mutatják, hogy sokkal inkább alkalmas konvergens gondolkodás mintázatainak megragadására (Taft és Rossiter 1966, Lee és Therriault 2013; Lee, Huggins és Therriault 2014, Wu és mtsai 2020). Ennek háttérében elsősorban az áll, hogy a kitöltés során egy előre meghatározott „jó választ” kell kitalálnia az alanyoknak.

Az *exaptív-divergens hozzáállást* Guilford (1967) *Alternatív Használat tesztje* révén operacionalizáltuk. A feladata során, arra kértük a résztvevőket, hogy két hétköznapi item (tégla és gemkapocs) kapcsán soroljanak fel minél több „alternatív” felhasználási lehetőséget. Olvasatunk szerint Guilford tesztje nagyon jól illeszkedik az általunk vizsgálni kívánt jelenséghez, mivel a hétköznapi objektumok alternatív felhasználása lényegében explicit módon megragadja az exaptáció folyamatát. A teszt kiértékelése során eredetiség pontszámot rendeltünk az egyes válaszadókhoz, amelyhez DeYoung és munkatársai (2008) megoldását módosítottuk. Első lépésben megszámoztuk az egyes felhasználási módok gyakoriságát (n), majd pedig ezt követően $y = \frac{1}{n}$ képletet követve határoztuk meg az egyes válaszok értékét. Az egyes válaszadókhoz tartozó eredetiség (originality) pontszámot pedig a $\frac{y_1 + y_2 \dots + y_n}{n_y}$ képlet révén adtuk meg.

3. táblázat: Pszichológia tesztek és attitűd skálák közötti kapcsolat – korreláció

	Exaptív-divergens	Adaptív-konvergens	AHT: Eredetiség	TAT
Exaptív-divergens	1			
Adaptív-konvergens	0,05	1		
AHT: Eredetiség	,45***	-0,26*	1	
TAT	0,18	,37***	-0,01	1

Forrás: Saját szerkesztés

A survey itemek és a használt tesztek közötti korrelációs együtthatókat a fenti táblázat szemlélteti. Az eredmények szerint szignifikáns mérsékelten erős kapcsolat figyelhető meg az önbevalláson alapuló kérdőív itemek és a konvergens illetve divergens gondolkodást mérő bevett pszichológiai tesztek között.

Kontrollváltozók

A jólléttel kapcsolatos kutatások eredményei szerint az individuális jóllét szintjét alapvetően befolyásolják a különböző szociodemográfiai változók. Felvethető, hogy ezek a változók az exaptív-divergens és adaptív-konvergens változók szubjektív jóllétre gyakorolt hatásait is befolyásolhatják. Ezeknek a hatásoknak a kiszűrése érdekében több különböző kontrollváltozót is beépítettünk a modellünkbe.

Nem

Bár a nemzetközi kutatások azt mutatják, hogy a nők általában magasabb általános jóllétról számolnak be (Alesina, Di Tella és MacCulloch 2004), jelen kutatás⁸ szerint a férfiak vannak valamivel kedvezőbb helyzetben.

Kor

Több nemzetközi kutatás is kimutatta, hogy az életkor és a jóllét szintje közötti U-alakú kapcsolat figyelhető meg – vagyis a fiatalok és az idősek boldogabbak a középkorúaknál. (Blanchflower és Oswald 2004). A leíró adataink viszont azt mutatják, hogy itt nem figyelhető meg ez az összefüggés. Vagyis a jóllét szintje az életkor előrehaladtával csökken.

Végzettség

A nemzetközi kutatások egy része azt mutatja, hogy a jóllét szintje „lineárisan növekszik” a végzettségi szintek mentén (Blanchflower és Oswald 2004), más kutatások ezzel szemben azt mutatták ki, hogy a középfokú végzettségűek számoltak be a legmagasabb szubjektív jóllétról. (Stutzer 2004). A magyarországi kutatások azt mutatják, hogy az iskolai végzettség emelkedésével arányosan növekszik a jóllét szintje is (KSH 2018).

Párkapcsolat

Mind a magyarországi (KSH 2018, Patkós és Farkas 2020) mind pedig a nemzetközi kutatások (Dolan, Peasgood és White 2008) azt mutatják, hogy a

⁸ Lásd: 1. függelék.

jólét szintjét növeli az ha valaki párkapcsolatban él. Általánosságban megállapítható, hogy azok számolnak be a legalacsonyabb jóllétről, akik egyedül élnek, azok pedig, akik házasságban élnek a legmagasabbról (KSH 2018).

Vallásosság

A vallásosság és jólét közötti kapcsolatot vizsgáló tanulmányok döntő többsége pozitív kapcsolatot regisztrált a két változó között. Vagyis az ugyanolyan élethelyzetben élő vallásosok valamivel boldogabbak mint azok, akik nem vallásosak (Lewis, Maltby és Day 2005, Patkós és Farkas 2020).

Koronavírusjárvány

A kurrens nemzetközi kutatások azt mutatják, hogy minél inkább befolyásolta a koronavírusjárvány valakinek az életet, annál alacsonyabb jóllétről számoltak be (Foa, Fabian és Gilbert 2022, Paredes és mtsai 2021).

Eredmények

A következőkben regressziós modellek segítségével vizsgáljuk, hogy az egyes tényezők, hogyan magyarázzák a szubjektív jóllétet. A modellekbe a konvergens és a divergens gondolkodás változói, a szociodemográfiai kontrollváltozók (iskolai végzettség, családi állapot nem, kor, vallásosság) illetve, a koronavírus pszichológiai hatásait boncolgató változó⁹ került bevonásra.

Elsőként – az elméleti alapvetésekkel összhangban – azt vizsgáltuk meg, hogy megfigyelhető-e kauzális kapcsolat a jóllét illetve az adaptív-konvergens és exaptív-divergens gondolkodás között. A regressziós modell eredményei szerint mind az adaptív-konvergens, mind az exaptív-divergens gondolkodás erős szignifikáns összefüggést mutat a jólléttel, tehát minél inkább jellemzők ezek valakire, annál magasabb szintű szubjektív jólléttel rendelkezik.

⁹ Kérjük, válassza ki azt az értéket, amely a legjobban tükrözi az Ön személyes álláspontját a két állítás között! 1. A koronavírus járvány nagyon megvisel – 7. A koronavírus-járvány egyáltalán nem visel meg

4. táblázat: A jóllétet befolyásoló tényezők (adaptív-konvergens és exaptív-divergens attitűd), Regressziós modell ($r^2=0,092$)

	B	Std. hiba	Beta	t
Konvergens***	0,205	0,031	0,207	6,653
Divergens***	0,22	0,031	0,221	7,086
Magyarázóerő	9,2%			

$p^{***}<0,001$ $p^{**}<0,01$ $p^{*}<0,05$

Forrás: Saját szerkesztés

Annak érdekében, hogy megállapíthassuk, hogy az adaptív-konvergens és exaptív-divergens attitűdök jóllétre gyakorolt hatása milyen mértékben vezethető vissza más tényezőkre, a második modellben a vonatkozó attitűdök jóllétre gyakorolt hatását különböző szociodemográfiai változók révén kontrolláltuk. A modell magyarázó ereje a bevont változók révén 16,2%-ra nőtt. A vonatkozó táblázatot vizsgálva azonban megállapítható, hogy továbbra is mérsékelt-erős összefüggés áll fenn a jóllét illetve az adaptív-konvergens és az exaptív-divergens gondolkodás változói között. Összességében elmondható, hogy az exaptív-divergens gondolkodást mérő változó hatása a szociodemográfia változók bevonása után is változatlan maradt és az adaptív-konvergens gondolkodást mérő változó hatása is csak minimálisan esett vissza. Vagyis a különböző gondolkodási stratégiák jóllétre gyakorolt hatása lényegében független az egyének szociodemográfia jellemzőitől. Mindezek ellenére persze érdemes megemlíteni, hogy az általános jóllétre jelentős hatást fejt ki az életkor és a családi állapot is, tehát minél stabilabb kapcsolata van valakinek és minél fiatalabb annál magasabb általános jólléttel rendelkezik. Mindezekon túl a jóllétre szignifikáns – bár a korábbiaknál gyengébb – hatást gyakorol a válaszadó neme és az iskolai végzettsége is.

5. táblázat: A jóllétet befolyásoló tényezők, (konvergens és divergens attitűd, demográfiai változók), Regressziós modell ($r^2=0,162$)

	B	Std. hiba	Beta	t
Iskolai végzettség*	0,076	0,03	0,081	2,57
Családi állapot***	0,157	0,035	0,137	4,436
Nem**	-0,183	0,062	-0,092	-2,959
Életkor***	-0,009	0,002	-0,164	-5,216
Vallásosság	0,024	0,015	0,052	1,651
Konvergens***	0,18	0,03	0,181	5,928
Divergens***	0,215	0,031	0,215	7,018
Magyarázóerő	16,2%			

$p^{***}<0,001$ $p^{**}<0,01$ $p^{*}<0,05$

Forrás: Saját szerkesztés

A harmadik modellbe a koronavírus-járvány hatásait mérő változót is bevontuk. Ennek eredményeképpen a modell magyarázóereje 31,7% nőtt. Vagyis elmondható, hogy erős összefüggés figyelhető meg a koronavírus-járvány hatása és az általánosított jóllét között. Mindezek ellenére elmondható, hogy az adaptív-konvergens és exaptív-divergens változók jóllétre gyakorolt hatása csak minimálisan változott, bár utóbbi esetében megfigyelhetünk némi visszaesést.

6. táblázat: A jóllétet befolyásoló tényezők, (konvergens és divergens attitűd, demográfiai változók, koronavírus-járvány hatása) Regressziós modell ($r^2=0,317$)

	B	Std. hiba	Beta	t
Iskolai végzettség**	0,082	0,027	0,088	3,081
Családi állapot***	0,155	0,032	0,136	4,874
Nem*	-0,11	0,056	-0,055	-1,969
Életkor***	-0,009	0,002	-0,153	-5,373
Vallásosság**	0,034	0,013	0,075	2,601
Konvergens***	0,184	0,027	0,186	6,731
Divergens***	0,172	0,028	0,172	6,193
Koronavírus-járvány hatása***	0,189	0,013	0,4	14,466
Magyarázóerő	31,7%			

$p^{***}<0,001$ $p^{**}<0,01$ $p^{*}<0,05$

Forrás: Saját szerkesztés

Végezetül megnéztük azt is, hogy milyen összefüggések figyelhetők meg akkor ha a koronavírus-járvány hatásait függő változóként építjük be a modellbe. A modell magyarázóereje ez esetben 2,5%. Az eredmények alapján elmondható, hogy a nem mellett egyedül az exaptív-divergens gondolkodást mérő változó fejt ki szignifikáns hatást.

7. táblázat: Koronavírus hatásait befolyásoló tényezők, (konvergens és divergens attitűd, demográfiai változók) Regressziós modell (r²=0,025)

	B	Std. hiba	Beta	t
Iskolai végzettség	-0,032	0,067	-0,016	-0,472
Családi állapot	0,022	0,08	0,009	0,277
Nem**	-0,4	0,14	-0,095	-2,847
Életkor	-0,003	0,004	-0,029	-0,854
Vallásosság	-0,055	0,033	-0,057	-1,667
Konvergens	-0,026	0,069	-0,012	-0,38
Divergens**	0,217	0,069	0,103	3,136
Magyarázóerő	2,5%			

p***<0,001 p**<0,01p*<0,05

Forrás: Saját szerkesztés

Összegzés

Cikkünkben négy regressziós modell segítségével vizsgáltuk az adaptív-konvergens és az exaptív-divergens gondolkodási stratégiáknak a jóllétre gyakorolt hatását. Az első modell eredményei szerint mind az adaptív-konvergens, mind az exaptív-divergens gondolkodás erős szignifikáns összefüggést mutat a jólléttel, tehát minél jobb optimalizációs stratégiákkal rendelkezik valaki, annál nagyobb szubjektív jóllétről számol be. Más szavakkal az adatok azt mutatják, hogy a well-being forrása az adaptív és exaptív gondolkodás egymást kiegészítő használata, amely lehetővé teszi, hogy egyszerre tudjunk optimalizálni, illetve elkerülni az optimalizáció lehetséges zsákutcáit, illetve kitörni az optimalizáció maladaptív vá váló csapdaiból. Ezt az eredményt árnyalva a második modellben a szociodemográfiai változókat (iskolázottság, családi állapot, nem, életkor, vallásosság) is bevontuk a vizsgálódásunkba. Az exaptív-divergens gondolkodást mérő változó hatása a szociodemográfia változók bevonása után is változatlan maradt, és az adaptív-konvergens gondolkodást mérő változó

hatása is csak minimálisan esett vissza. Vagyis a különböző gondolkodási stratégiák jóllétre gyakorolt hatása lényegében független az egyének szociodemográfiai jellemzőitől. Kutatásunk világossá teszi, hogy egy olyan magyar ember, aki fiatal, stabil párkapcsolattal bír, férfi, magasan kvalifikált és vallásos, az magasabb jóllétről számol be, mint aki idős, egyedülálló, nő, alacsonyan képzett és nem vallásos. Ugyanakkor mindkét kategóriában annál inkább növekszik a személyek jólléte, minél jobbak az adaptív-konvergens és az exaptív-divergens optimalizációs stratégiáik. A harmadik modellbe a koronavírus-járvány hatásait mérő változót is bevontuk. Jól láthatóan erős összefüggés áll fenn a koronavírus-járvány hatása és a jóllét között, viszont az adaptív-konvergens és exaptív-divergens változók jóllétre gyakorolt hatása csak minimálisan változott, bár utóbbi esetében megfigyelhetünk némi visszaesést. A negyedik modellbe a koronavírus-járvány hatásait függő változóként építettük be. Az eredmények alapján elmondható, hogy a nem mellett egyedül az exaptív-divergens gondolkodást mérő változó fejt ki szignifikáns hatást a jóllétre, vagyis az exaptív-divergens stratégia segít abban, hogy valakit kevésbé viseljen meg a járvány.

Cikkünk egy olyan átfogó kutatási program részeként született, amely a kumulatív kulturális evolúció fogalomkészletének adaptív felhasználása és exaptív kiterjesztése révén új perspektívákkal szeretné gazdagítani a szociálpszichológiát és a szociológiát. Véleményünk szerint a kulturális evolúció megragadható az egymással versengő különféle optimalizációs stratégiák révén, és ezeknek a tervezői hozzáállásoknak nagyobb prediktív erejük van, mint számos bevetett pszichológiai fogalomnak.

Felhasznált irodalom

1. Ahrens C.J.C. ; Ryff C.D (2006): Multiple roles and well-being: Sociodemographic and psychological moderators. *Sex Roles*.(55) :801–815. doi: 10.1007/s11199-006-9134-8
2. Alesina, A.; Di Tella, R.; MacCulloch, R. (2004). Inequality and happiness: Are Europeans and Americans different? *Journal of Public Economics*, 88, 2009–2042.
3. Anand, P. (2016) Happiness, well-being and human development: the case for subjective measures. Human Development Report background paper, 2016. United Nations Development Programme, New York, USA.
4. Blanchflower, D. G.; Oswald, A. J. (2004): Money, sex and happiness: An empirical study. *Scandinavian Journal of Economics*, 106(3), 393–415.
5. Chan, T. W. (2018): Social Mobility and the Well-Being of Individuals: Social Mobility and Well-Being.” *The British Journal of Sociology* 69 (1): 183–206. <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12285>.
6. Ching-Lin, W.; Shih-Yuan H.; Pei-Zhen C.; Hsueh-Chih C. (2020): A Systematic Review of Creativity-Related Studies Applying the Remote Associates Test From 2000 to 2019. *Frontiers in Psychology*. (11). DOI:10.3389/fpsyg.2020.573432
7. Corak, M. (2013): “Income Inequality, Equality of Opportunity, and Intergenerational Mobility.” *Journal of Economic Perspectives* 27, (3): 79–102. <https://doi.org/10.1257/jep.27.3.79>.
8. DeYoung, C.G.; Flanders, J.L.; Peterson, J.B. (2008): Cognitive abilities involved in insight problem solving: an individual differences model. *Creativity Research Journal*, 20(3), 278–290. <https://doi.org/10.1080/10400410802278719>
9. Dolan, P.; Peasgood T.; White M. (2008): Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being, *Journal of Economic Psychology*, 29 (1): 94–122. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2007.09.001>.
10. Dong, X.; Cheon Y.; Yun S. H. (2021): The Effects of Reverse Knowledge Spillover on China’s Sustainable Development: Sustainable Development Indicators Based on Institutional Quality.” *Sustainability* 13, (4): 1628. <https://doi.org/10.3390/su13041628>.

11. Foa R.S.; Fabian M; Gilbert S (2022): Subjective well-being during the 2020–21 global coronavirus pandemic: Evidence from high frequency time series data. PLoS ONE 17(2): e0263570. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0263570>
12. Glatz, C.; Eder A. (2020): Patterns of Trust and Subjective Well-Being Across Europe: New Insights from Repeated Cross-Sectional Analyses Based on the European Social Survey 2002–2016. Social Indicators Research 148, (2): 417–39. <https://doi.org/10.1007/s11205-019-02212-x>.
13. Goldsmith, E. B. (2013): Resource Management for Individuals and Families. 5th ed. Boston: Pearson, 2013.
14. Goldsmith, E.B. (1996): Resource management for individuals and families. Minneapolis, MN: West Publishing.
15. Guilford, J. P. (1950): Creativity. American Psychologist, 5(9), 444–454. <https://doi.org/10.1037/h0063487>
16. Guilford, J. P. (1967): The nature of human intelligence. New York: McGraw-Hill
17. Stiglitz, J., E.; Sen, A. Amartya, S.; Fitoussi J. P, (2009): Report of the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/8131721/8131772/Stiglitz-Sen-Fitoussi-Commission-report.pdf>
18. Kollár D.; Kollár J. (2020): The Art of Shipwrecking. *Dialogue and Universalism* 30(1): 67–84. <https://doi.org/10.5840/du20203015>
19. Kollár, D.; Kollár J. (2022): Le style c'est l'homme même? Style and Exaptive Authenticity *Philosophy Today*. 66(4).
20. Kollár, D. (2020): A környezetvédelem és a posztmaterializmus szelleme. Replika 114, 133–155.
21. Kroll, C. (2008): Social Capital and the Happiness of Nations. The Importance of Trust and Networks for Life Satisfaction in a Cross-National Perspective. Bruxelles/Frankfurt a.M./New York/Oxford: Peter Lang Publishing, 2008.
22. KSH (2018): Mikrocenzus – Szubjektív jóllét, Budapest, Központi Statisztikai Hivatal.

23. Lee, C. S.; Huggins, A. C.; Therriault, D. J. (2014): A measure of creativity or intelligence? Examining internal and external structure validity evidence of the remote associates test. *Psychol. Aesth. Creat. Arts* 8, 446–460. doi: 10.1037/a0036773
24. Lee, C. S.; Therriault, D. J. (2013): The cognitive underpinnings of creative thought: a latent variable analysis exploring the roles of intelligence and working memory in three creative thinking processes. *Intelligence* 41, 306–320. doi: 10.1016/j.intell.2013.04.008
25. McGregor, S. L. T.; Goldsmith, E. B. (1998). Expanding our understanding of quality of life, standard of living, and well-being. *Journal of Family and Consumer Sciences*, 90 (2), 2-6, 22.
26. Mednick, S. A.; Mednick, M. T. (1967): Examiner's manual, Remote Associates Test: College and adult forms 1 and 2. Boston: Houghton Mifflin
27. Najafi, M., Sheikhvatan, M.; Montazeri, A.; Sheikhatollahi, M. (2013): Factor Structure of the World Health Organization's Quality of Life Questionnaire-BREF in Patients with Coronary Artery Disease. *International journal of preventive medicine*, 4(9), 1052–1058.
28. Nørholm V; Bech P. (2001): The WHO Quality of Life (WHOQOL) Questionnaire: Danish validation study. *Nordic J Psychiatr.*;55(4):229–35.
29. Oxford (2016): Oxford dictionaries. Oxford University Press Elérhető: <http://www.oxforddictionaries.com/>
30. Paredes, M. R.; Apaolaza V.; Fernandez-Robin C.; Hartmann P.; Yañez-Martinez D. (2021): The impact of the COVID-19 pandemic on subjective mental well-being: The interplay of perceived threat, future anxiety and resilience, Personality and Individual Differences, (170)<https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110455>.
31. Patkós V.; Farkas E. (2020): Boldogok a kormánypártiak. A kormánypárthoz kötődés és a boldogság összefüggése Európában. *Socio.hu* 2020/4. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2020.4.1>
32. Pinto S.; Fumincelli, L.; Mazzo A.; Caldeira S.; Martins J.C. (2017): Comfort, well-being and quality of life: Discussion of the differences and similarities among the concepts, *Porto Biomedical Journal*, 2 (1): 6-12. <https://doi.org/10.1016/j.pbj.2016.11.003>.

33. Ruzevicius J. (2014): Quality of Life and of Working Life: Conceptions and Research. 17th Toulon-Verona International Conference Conference Proceedings ISBN 9788890432743.
34. Sen, A (1987): The Standard of Living. Edited by G. Hawthorne. Cambridge: Cambridge University Press
35. Silvia, M.; Lieskovska V. (2018): Analysis of the Sustainable Development Indicators in the OECD Countries. Sustainability 10, (12): 4554. <https://doi.org/10.3390/su10124554>.
36. Soroa, G.; Gorostiaga, A.; Aritzeta, A.; Balluerka, N. A (2015) Shortened Spanish Version of the Emotional Creativity Inventory (the ECI-S). Creat. Res. J., 27, 232–239.
37. Stutzer, A. (2004). The role of income aspirations in individual happiness. Journal of Economic Behaviour and Organisation, 54, 89–109.
38. Taft R. ;Rossiter JR. (1966): The Remote Associates Test: Divergent or Convergent Thinking? Psychological Reports.; 19(3_suppl):1313-1314. doi:10.2466/pr0.1966.19.3f.1313
39. Wang WC. ; Yao G; Tsai YJ; Wang JD; Hsieh CL. (2006): Validating, improving reliability, and estimating correlation of the four subscales in the WHOQOL-BREF using multidimensional Rasch analysis. Qual Life Res.;15(4):607–20.
40. Welzel, C.; Inglehart R. (2010): Agency, Values, and Well-Being: A Human Development Model. Social Indicators Research 97, (1): 43–63. <https://doi.org/10.1007/s11205-009-9557-z>.
41. Winters, J. (2019): Escaping optimization traps: the role of cultural adaptation and cultural exaptation in facilitating open-ended cumulative dynamics. Palgrave Commun 5, 149 (2019). <https://doi.org/10.1057/s41599-019-0361-3>
42. Wu C-L.; Huang S-Y.; Chen P-Z.; Chen H-C (2020) A Systematic Review of Creativity-Related Studies Applying the Remote Associates Test From 2000 to 2019. Front. Psychol. 11:573432. doi: 10.3389/fpsyg.2020.573432

Függelék

1. függelék: A minta demográfia jellemzői

Változó	Kategória	Súlyozott eloszlás (%)	Súly nélküli eloszlás (%)
Nem	Férfi	47,1	42
	Nő	52,9	58
Végzettség	Nyolc általános vagy alacsonyabb	23,5	10,3
	Szakiskola vagy szakmunkásképző	21,7	20,7
	Középiskolai érettségi	33,5	37,3
	Főiskolai vagy egyetemi diploma	21,3	31,7
Életkor	18-29	17,7	10,7
	30-39	17,1	11,9
	40-49	18,9	17,8
	50-59	14,9	18,5
	60+	31,4	41
Településtípus	Budapest	18	19,2
	Megyeszékhely	17,3	21
	Város	35	31,9
	Község	29,7	27,9

2. függelék: Képzett változókra vonatkozó leíró statisztikák

	Konvergens		Divergens		Jóllét	
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
Férfi	0,05	0,86	-0,04	1,01	0,14	0,93
Nő	-0,04	1,11	0,04	0,99	-0,12	1,04
18-29	0,04	0,93	0,06	1,00	0,22	0,89
30-39	-0,11	1,19	-0,02	1,02	0,24	0,84
40-49	0,20	0,72	0,03	0,96	0,03	1,15
50-59	-0,03	1,15	0,07	0,92	-0,04	0,94
60+	-0,07	0,98	-0,08	1,05	-0,26	1,01
Nyolc általános vagy alacsonyabb	-0,22	1,35	0,14	1,03	-0,22	1,14
Szakiskola vagy szakmunkásképző	0,02	0,90	-0,01	0,98	-0,04	1,11
Középiskolai érettségi	0,04	0,90	-0,06	1,03	0,05	0,88
Főiskolai vagy egyetemi diploma	0,14	0,76	-0,04	0,94	0,20	0,84
Egyedülálló	-0,17	1,19	0,04	0,99	-0,26	1,02
Párkapcsolatban él	0,12	0,86	0,05	1,03	0,11	1,06
Házas	0,07	0,87	-0,06	0,99	0,15	0,91
Vallástalan	0,05	0,91	-0,18	1,09	-0,06	1,14
2	-0,01	0,81	-0,06	0,98	-0,07	0,83
3	0,06	0,96	-0,06	0,95	0,16	0,91
4	0,06	0,83	-0,10	0,95	-0,10	0,96
5	0,06	0,87	0,13	0,93	0,12	0,92
6	-0,08	0,87	0,05	0,98	-0,10	0,98
Vallásos	-0,11	1,38	0,17	1,00	-0,02	1,06
A koronavírus járvány nagyon megvisel	0,09	0,99	0,04	0,98	-0,71	1,13
2	-0,15	0,96	0,00	0,94	-0,34	0,92
3	-0,04	0,94	-0,21	1,06	-0,32	1,00
4	0,06	0,92	-0,22	1,06	-0,03	0,74
5	-0,04	0,79	0,00	0,92	0,18	0,73
6	0,02	1,01	0,06	0,89	0,38	0,71
A koronavírus járvány egyáltalán nem visel meg	0,00	1,21	0,22	1,00	0,55	0,88